
PRÓZY ROKU 2022

VÁLKY, LÁGRY, BEZPRÁVÍ ANEB DĚJINY 20. STOLETÍ JAKO NEUTICHAJÍCÍ INSPIRAČNÍ ZDROJ

ALENA ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ

Stejně jako roky předchozí, i rok 2022 přinesl několik próz, které tematicky vytěžují dějiny 20. století. Tento trend, zahájený v novém tisíciletí romány Hany Andronikovy, Jana Nováka, Pavla Brycze, Radky Denemarkové, Kateřiny Tučkové a dalších, využíval pro své fabule zejména ty nejtraumatičtější body českých dějin, jako byla německá okupace, holocaust, poválečný odsun a nezákonnosti padesátých let. Druhé desetiletí 21. století pak charakterizoval razantní nástup ženských autorek a jejich románů zaměřených na rodinné problémy v proudu dějin. Oblíbené byly vícegenerační rodové ságy s ženskou hrdinkou (často v rodové linii babička-matka-dcera), které se musejí vyrovnat s těžkým osudem připraveným „velkými“ dějinami. Mezi nejtypičtější představitele tohoto proudu patří romány *Žitkovské bohyně* (2012) Kateřiny Tučkové, *Němci* (2012) Jakuby Katalpy a *Hana* (2017) Aleny Mornštajnové, *Šikmý kostel* (2020, 2021) Karin Lednické a mnoho dalších.

Ačkoliv traumatická období českých dějin (Mnichov, protektorát, odsun, padesátá léta) jsou v současné próze stále aktuální, v posledních letech se také častěji objevovaly prózy, odehrávající se v období normalizace. To nepochybně souviselo s postupnou proměnou pamětnické perspektivy a odstupem, během něhož se novější události již stávají historií. V období sedmdesátých a osmdesátých let se odehrává značná část románu Aleny Mornštajnové *Tiché roky* (2019), Michala Přibáně *Všechno je jenom dvakrát* (2016), Mileny Slavické

Hagibor (2014), *Na Betáni* (2022) či Simony Bohaté *Všichni sou trapný* (2019), *Klikař Beny* (2021), přičemž jde o typově odlišnou tvorbu, pohybující se v širokém rozpětí mezi čtenářsky atraktivní mainstreamovou produkcí a náročnější tvorbou. Na různé typy čtenářů cílí též příběhy zasazené do let před první republikou, vnímaných v širším, středoevropském rozměru. Rakousko-Uhersko a první světová válka se objevily v populární rodinné sáze Karin Lednické *Šikmý kostel* (2020, 2021) či v současném příběhu lásky v kulisách Vídně prokládaného memoáry prosté vesničanky v románu *Srdce Evropy* (2021) Pavly Horákové. Propracovanější jazykovou a stylistickou rovinu zvolil Jaroslav Rudiš ve vyprávění starce putujícího Evropou, dějinami i vlastními vzpomínkami (*Winterbergova poslední cesta*, 2021).

V roce 2022 vycházejí prózy s tématem soudobých dějin, které jsou časově situované převážně do spisovateli hojně vytěžovaných nejkontroverznějších etap českých dějin, zahrnující období mezi třicátými a padesátými lety 20. století. Také v tomto roce platí, že se častěji objevují prózy mainstreamové, komerčně úspěšné, jejichž autorkami i čtenářkami jsou většinou ženy, méně pak prózy formálně a myšlenkově náročnější, s vyššími uměleckými ambicemi. Hlavním tématem je tu osud jedné rodiny v toku dějin, zvláště v okamžiku dějinných zlomů a „výměny rolí“ (tj. ti, kteří byli utlačováni, se po změně režimu dostávají k moci, a naopak). Hlavní postavou tu bývá žena, díky níž lze snáze rozvíjet tematiku milostnou a rodinnou.

Knihou v širších čtenářských kruzích nejznámější, nejkontroverznějši a jako jedinou ze sledovaných oceněnou literární cenou byla *Bílá Voda* Kateřiny Tučkové. Román získal Státní cenu za literaturu, jejíž význam poněkud snížily diskuse o předpojatosti poroty, a zvláště jejího sestavovatele Radima Kopáče, a ostře diferencoval čtenářské i kritické pole, když byla kniha považována za literární událost i za komerční kýč. Jako populární autorka, která zná své publikum, Tučková ve své tvorbě udržuje většinu stereotypů a schémat mainstreamové literatury, v níž jsou postavy jasně rozvržené na kladné a záporné, v centru pozornosti stojí silná ženská hrdinka v promě-

nách doby, vyprávění končí happy endem, který představuje naději do budoucna, a vše se odehrává ve specifickém prostoru odkazujícím k reálným místům (jež se následně dají turisticky využít a navštívit). Typické je též střídání dvou časových rovin, současné, v níž hrdinka odkrývá téměř detektivním pátráním tajemství minulosti, rodinná traumata, zneužívání, toxické rodinné vztahy; tematizují se zde znásilnění, porody, generační propasti, ale i usmíření a odpuštění v současnosti, přičemž psychologický profil hrdinky se neproblematicky proměňuje podle spisovatelčina záměru a vede k „uzdravení“ hlavní postavy a závěrečnému dobrému skutku. Poněkud netypické je zvolené prostředí kláštera a církevních struktur, v němž Tučková našla dosud nevytěžené téma (tím je problematika pronásledování řádových sester v období komunismu a otázka rovnoprávnosti žen v současné církvi). Po úspěchu víceméně obdobně vystavěných *Žitkovských bohyně* je už určitou „značkou“ Tučkové románový tvar, který začleňuje do textu pseudodokumenty, tedy fikční materiály, které vypadají jako autentický archivní materiál.

I další romány roku 2022 s prameny více či méně otevřeně pracují, ovšem každý z autorů k nim přistupuje jiným způsobem.

Nejblíže k čistě faktografické literatuře má publikace Miloše Doležala 1945: *Léto běsů s příznačným podtitulem Dokumentární povídky z jara, léta a podzimu 1945*. Životní příběhy rodin, jejichž osudy zásadně ovlivnila druhá světová válka, se snaží maximálně držet faktů a dokumentů – text je místy víceméně pouze popisem fotografií a citacemi z deníků či oficiálních dokumentů. Odmítnutí patosu a fikčních dějových linií zobrazujících rodinné a milostné zápletky z knihy dělá dílo vymykající se současné mainstreamové tvorbě a cílí spíše na čtenáře faktografické než umělecké či žánrové literatury.

Kniha Karin Lednické nazvaná *Životice* je v podstatě také pouze beletrizovaným dokumentem, ovšem již s rozsáhlejší přidanou fikční složkou. Podrobně vypráví o dnes již téměř zapomenuté události z druhé světové války, kdy bylo na základě nevydařené partyzánské akce a několika nešťastných náhod zavražděno třicet šest nevinných

osob ze stejnojmenné obce. Kniha je založena na svědectví pamětníků, studiu pramenů i odborné sekundární literatury, přičemž fikční prvky nesou zejména partie zpřítomňující běžný venkovský život a rodinné vztahy. Próza je autorkou prezentována především jako způsob, jak se daný region, pamětníci i jejich potomci vyrovnávají s dávným traumatem, čemuž má napomoci právě znovuotevření a podrobná dokumentace veřejnosti málo známých událostí.

Další autorky již pracovaly s fakty mnohem volnějším způsobem. Scarlett Wilková se v médiích netajila tím, že spolupracovala s organizací Paměť národa a že její příběhy vycházejí z reálných pamětnických výpovědí. Její román *Až uvidíš moře* vypráví příběh dvou dívek, které se po řecké občanské válce jako děti partyzánů dostávají do Československa a poté zde prožijí svůj další život. Nejoriginálnější částí tu je začátek, popis útěku bombardovaných řeckých žen a dětí a jejich kulturního šoku při příjezdu do civilizovanějšího Československa, tematizace málo známých detailů z běžného života řecké minority (řecké děti nadšené z blahobytu dětského domova padesátých let, život řecké komunity v pohraničí, popis jejich stravy, specifického způsobu života, rodinných vztahů apod.). Další osudy hrdinek jsou však již známou variací na ztvárnění typického osudu malého českého člověka, respektive ženy proti své vůli unášené dějinnými zvraty 20. století (od křivd padesátých let přes uvolnění v šedesátých letech, zklamání po příjezdů tanků v osmašedesátém, přízemní přežívání za normalizace, porevoluční otevření hranic, svobodu a soukromé podnikání). Závěrečný happy end využívá až reklamně idylické obrazy z řeckých pláží a hotelů.

Spíše odvozeným a nevýrazným dojmem působí román Markéty Hejkalové *Dům pod náměstím*, který byl dle slov autorky taktéž inspirován předobrazem reálné rodiny a jejích osudů v průběhu staletí (s důrazem na 20. století) v malém městě, kde autorka žije (dům je tu vypravěčem příběhu, což upomíná na román Marka Tomana *Chvála oportunismu* z roku 2016, v němž je vypravěčem Černínský palác). Postavy se tu střídají podle toho, jak dům měnil majitele, a kopírují české

dějiny, tak jak je v tomto typu prózy obvyklé. Postupné vršení příběhů a přibývání dalších a dalších postav (potomků a nových majitelů) je však spíše kontraproduktivní a pro čtenáře je nesnadné se ve všech postavách zorientovat.

Ze vzpomínek vlastní rodiny vycházela Alice Horáčková v románu nazvaném *Rozpůlený dům* – ačkoliv se explicitně o této skutečnosti v románu nemluví, v knize jsou otištěny fotografie z rodinného archivu a autorka se rodinnou inspirací netají při svých mediálních výstupech. Román vypráví příběh národnostně smíšené česko-německé rodiny, jejíž členové se v turbulentním období dvacátých a třicátých let rozhodli vydat každý jiným směrem. Národnostní a politická identifikace pak následně determinovala jejich životní cesty za války i po ní: zatímco jedna část se stává Čechy, válku i odsun přežívá a dožívá v rodných horách, druhá buď umírá za války, nebo je odsunuta do Německa. Každá kapitola se soustředí na jednu postavu, jejíž rozdílný úhel pohledu (ale i celkový styl a způsob vyprávění) zobrazuje dobu mnohem autentičtěji a s větší literární přesvědčivostí než v předchozích případech.

Román *Země* scenáristy Marka Epsteina již není přiznaně inspirován konkrétními osobami a osudy, nicméně i on kopíruje tematická a narativní schémata známá z tvorby reflektující soudobou historii v posledních dvaceti letech. Kromě motivu nelítostných dějin, jež ničí každou lidskou snahu o normální život a radost, autor přebírá také výraznou ženskou postavu definovanou zvláště svou nezdolností (zde obdařenou i doslovnou silou fyzickou). Zásadním tématem tu jsou děti a mateřství, respektive těhotenství a následné odloučení dětí od matek, a samozřejmě milostné vztahy. Oproti již zmíněným knihám je zde výraznější prvek didaktický: explicitně tu jsou vysvětlovány všechny historické události v Československu i mimo něj, které jsou zároveň „vtěsnány“ do osudu jedné rodiny, respektive jedné milenecké dvojice a jejich blízkých. Nechybí tu druhý odboj, nacistická zvěrstva na východě, osudy pilotů RAF po válce, převýchova dětí, vězení v Československu i sibiřský lágr, emigrace, Charta 77, spolupráce StB apod. Spletné, až nevěrohodné cesty hrdinů spolu s jazykově ne zcela vydařeným vyprávěním

vedeným v téměř jednoduchých větách vytvářejí dojem konjunkturálně napsaného díla podle osvědčené šablony, cíleného na komerční úspěch.

Prózy s tématem nedávných dějin se už staly samozřejmou součástí soudobé literární produkce, tak samozřejmou, že mnoho dalších děl neproblematicky přebírá osvědčená schémata, syžety, motivy i témata. Pokud bychom měli pojmenovat trend, který je charakteristický pro prózy roku 2022, byl by to způsob práce s prameny. Ačkoliv důraz na pravdivost, ověřitelnost, realističnost je patrný už delší dobu (viz román *Zvuk slunečních hodin* Hany Andronikovy z roku 2001, v němž se autorka odvolávala na práci s historickým materiálem a inspiraci reálnými postavami), čím dál více se projevuje přiznané pronikání postupů non-fiction literatury do umělecké beletrie, tematizace dokumentů a archivních materiálů v celém textu, nejen v závěrečné poznámce, případně užití dokumentů fiktivních, stvořených pro konkrétní prózu. Faktografičnost posiluje i použití fotografií reálných osob a míst a samozřejmě také mediální vystoupení autorů, kteří zdůrazňují „pravdivost“ svých prací (respektive jejich inspiračních zdrojů). Mainstreamovou literaturu faktografický přínos totiž jakoby povyšuje: místo prosté konzumace jednoduchých příběhů červené knihovny nejenže vyvolávají pocit, že svého čtenáře vzdělávají a obohacují novým věděním, ale také vzbuzují dojem, že i čtenář sám díky nim porozumí „velké“ historii a pochopí ji. Tím, že se prostřednictvím četby dotýká událostí zásadních pro život celého národa, se i on sám podílí na formování kolektivní paměti, na vytváření příběhu soudobé společnosti. Vzhledem k dosavadní oblibě a komerční úspěšnosti bude mainstreamová produkce založená na reflexi nedávných dějin a tematizující reálné historické dokumenty nejspíše i nadále aktuální a žádaná.

Mgr. Alena Šidáková Fialová, Ph.D.

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 1420/3

110 00 Praha 1

fialova@ucl.cas.cz

CC BY-SA 4.0.

LITERATURA

Doležal, Miloš. 2022. *1945: Léto běsů*. Brno: Host.

Epstein, Marek. 2022. *Země*. Praha: Listen.

Hejkalová, Markéta. 2022. *Dům pod náměstím*. Brno: Host.

Horáčková, Alice. 2022. *Rozpůlený dům*. Praha: Argo.

Lednická, Karin. 2022. *Životice*. Ostrava: Bílá vrána.

Tučková, Kateřina. 2022. *Bílá Voda*. Brno: Host.

Wilková, Scarlett. 2022. *Až uvidíš moře*. Praha: Motto.